

ВПЛИВ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР НА МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

**Василина БОГОНОС, Софія-Юлія ГРУШЕВСЬКА
м. Дрогобич**

Мораль завжди була і є важливим регулятором гуманної поведінки, а моральність слугує мірилом оцінки чеснот і цінностей особистості. Тому важливо формувати в неї етичні погляди, уявлення, норми та вартості, які узгоджувалися б з інтересами інших і стали основою її життєвих принципів. Це викликає постійний інтерес науковців до питань морального виховання людини, особливо в дитячому віці, та зумовлює пошук способів його здійснення.

Важливий вклад у розробку проблем формування моральної свідомості, зокрема ціннісної, емоційної та когнітивної сфер особистості зробили Л. Артемова, Л. Божович, О. Кононко [2], Л. Ладивір, О. Сухомлинська та ін. Питання морального виховання, становлення моральної поведінки дітей дошкільного віку висвітлюють А. Богуш, Н. Лисенко [3], Л. Лохвицька [4], Т. Поніманська [7], М. Семениченко [8], О. Стаєнна, Т. Титаренко, М. Федорів та ін. Науковці доводять, що виховання елементарних етичних цінностей, норм поведінки, усвідомлення добра і зла є важливим завданням дошкільної освіти. Це складний процес, який починається з раннього дитинства і триває протягом усього життя, передбачає розвиток у маленької особистості внутрішнього контролера, який допомагає їй відрізнити хороше від поганого, ставитися до інших людей з розумінням, співчуттям, повагою, діяти згідно із правилами і нести відповідальність за вчинки та наслідки своїх дій.

Етична поведінка формується поступово і залежить від удосконалення емоційної сфери дитини, її вмінням зчитувати

почуття інших та ідентифікувати їхні реакції, насамперед дорослих, щодо своїх вчинків. Згодом у малюка виховуються моральні уявлення та переживання, які стають внутрішніми спонуканими (мотивами) до дій. Знання та засвоєння етичних норм зумовлює вміння дошкільника здійснювати самооцінку та розуміти дії інших, висловлювати судження щодо цього. Ключовими аспектами морального виховання є розвиток моральних якостей та моральних звичок, формування системи цінностей, навчання морального міркування [4].

Зокрема, О. Кононко, називає такі компоненти цього процесу в дошкільному дитинстві :

- афективний (підтримка гуманних почуттів (емпатії, співчуття); прояви відчуттів вини, сорому; радість за хороші вчинки, що важливо для моральної поведінки; навички комунікації, що визначають моральне ставлення до інших тощо);

- *когнітивний* (уміння розуміти норми соціально-моральної поведінки; здатність пізнавати людей, їхні взаємини, морально розмірковувати, поглиблювати власні переконання та цінності);

- *поведінковий* (моральні звички та вчинки, перетворення етичних почуттів на конкретні дії, етичні навички взаємодії у різних соціальних ситуаціях) [2].

У цьому контексті зміст морального виховання визначають три групи завдань, а саме формування: етичних почуттів (турботливості, совісті, гуманності, любові, розуміння, співпереживання та ін.); моральної свідомості (уявлень, понять про добро і зло, чесність, справедливість, правдивість); поведінки (навичок культури поведінки, поваги до інших (їхніх поглядів), працелюбства, шанобливості, співпраці, дотримання етичних правил тощо) [3].

Очевидно, що моральне виховання тривалий процес, на який значний вплив мають люди, які оточують дитину. Насамперед, це приклад дорослих, котрі демонструють моральні

дії та якості, допомагають долати труднощі, робити моральний вибір. Вони є «регуляторами» дитячої поведінки, заохочують, погоджують, хвалять за добрі вчинки, спілкуються, переконують, пояснюють, що і як правильно робити [3].

Назагал завдання морального виховання розв'язуються через організовану діяльність, ситуації морального вибору, послідовне поглиблення уявлень, усвідомлення важливості дотримання правил взаємодії серед людей, набуття життєвого досвіду. Одним із ефективних засобів є ігрова діяльність, оскільки вона відповідає потребам та інтересам дітей, сприяє вияву їхньої самостійності, ініціативи, перевірки себе.

Особлива роль у дошкільному дитинстві відводиться сюжетно-рольовій грі – образній грі за певним задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет) і розігрування ролей [7, с. 337]. Вона відрізняється тим, що її дія розгортається в уявному просторі. Дитяча кімната може стати лікарнею, кухнею, магазином або полем битви. Діти приміряють на себе ролі (аптекаря, кухаря, касира, воїна) і діють від імені цих персонажів. У рольовій грі завжди присутні парні або додаткові ролі, що потребує іншого учасника: дитина може бути лікарем, тільки якщо є пацієнт; покупцем – якщо є продавець тощо. Така діяльність є спільною і включає взаємодію через допомогу, співпрацю, турботу та увагу, розподіл обов'язків. Головний мотив – щире бажання кожної дитини діяти як дорослий [5].

Сюжетно-рольові ігри дають змогу проявити творчість: малюк немов перевтілюється у свого персонажа і, вірячи в реальність гри, створює особливий ігровий світ, де щиро радіє чи сумує разом з подіями. Вони мають оптимістичний характер, навіть найважчі справи завжди завершуються вдало: поліціант ловить порушників, лікар зцілює хворих, мама доглядає за дитиною тощо. Діти вчаться ставити себе на місце інших людей,

розуміти їхні почуття та потреби, розвивають гуманну здатність співпереживати та співчувати [1].

Аби у дитячій грі утверджувалися позитивні моральні мотиви взаємовідносин, необхідно, щоб дорослі були добрими зразками (авторитетами) для наслідування, «популяризували» дружні гуманні стосунки. Адже дружба дуже цінна і є величезною людською радістю. Це взаємини, в основі яких лежить обопільна прихильність, довіра, відданість, духовна близькість, спільність інтересів і т. ін. Тому, говорячи про моральне виховання дитини, зауважимо, що його важливим аспектом є вміння налагодити товариські взаємини, порозумітися з іншими учасниками ігрової діяльності. Для малюків це означає можливість спілкуватися один з одним за допомогою люб'язних слів, привітних жестів, міміки та пантоміміки, рухів і модуляцій голосу, уміння сприймати й чітко розуміти іншого [8].

Саме від сюжету та змісту гри залежить моральне виховання дитини: якщо сюжет є добрим, етичним, то вона у подальшому буде реалізовувати апробовані у грі дії у реальному житті. Участь у грі дає змогу відпрацювати різні моделі поведінки, навчитися врегульовувати конфлікти, співпрацювати та проявляти емпатію. Зміст ігор з віком змінюється: молодші дошкільники відображають лише зовнішній бік поведінки людини (її предметні дії), у старших дошкільників змістом гри виступають взаємовідносини та виявлення ставлень до інших. Природно, що сюжет і насамперед зміст дитячих ігор залежать від соціальних умов життя дитини, від характеру відносин людей, які її оточують. У процесі дорослішання «події» складнюються, змінюється вид гри (дії – ролі – зміст – самотійний задум, сюжет), збільшується кількість ролей, поглиблюється тематика (побут, виробництво, праця, професії, суспільно-політичні теми тощо) [6].

Зауважимо, що ігри дітей мають бути предметом уваги дошкільного педагога. Адже «ігрові» переживання залишають глибокий слід у свідомості малюка, сприяють розвитку добрих чи поганих почуттів, особистісних якостей (цілеспрямованості, активності, доброзичливості, прагнення до самостійності тощо). У своїх іграх дитина демонструє власне моральне та соціальне ставлення до інших людей. Тому доцільно пропонувати малюкам ігри-емпатії «Ведмедики одужали», «Сміливий заєць», «Лисичка підслуховує», а також ігри «Що погано, а що добре?», «Чарівне слово», «Мудра сова» та ін. Вихователь ненав'язливо спрямовує хід гри, допомагає дітям розподілити ролі, врегульовувати конфліктні ситуації, розвивати сюжет. Після гри він проводить з малюками бесіду, підбиваючи підсумки, аналізуючи їхні моральні дії, почуття, висловлювання [5].

Під час педагогічного впливу важливо забезпечити єдність і взаємозв'язок моральних і соціальних аспектів розвитку особистості дитини дошкільного віку. У процесі сюжетно-рольових ігор важливо враховувати такі завдання морального виховання:

- розвивати здатність розуміти стан і настрій інших через міміку, інтонацію голосу, рухи та емоційні реакції;
- заохочувати емоції, що виражають доброзичливість і турботливе ставлення до інших;
- формувати навички емоційної співпраці, здатність співчувати, заспокоювати та надавати допомогу тим, хто її потребує [6].

Організація сюжетно-рольової гри потребує від вихователя дотримання певних принципів: усвідомлення гри як творчої діяльності, вільної від регламентації і вказівок дорослого; виділення місця і часу для дитячої гри; забезпечення активної позиції кожної дитини; орієнтація на дотримання конструктивних міжособистісних взаємин; створення предметно-

ігрового середовища, при цьому іграшки та ігровий матеріал мають бути знайомими, а ігрові дії з ними – попередньо сформованими; реалізація виховної функції гри, акцентування уваги на моральній сутності взаємин між персонажами [6].

Значний вплив на розвиток сюжетно-рольової гри має предметно-ігрове середовище закладу дошкільної освіти (ЗДО). Вимоги до його організації такі: враховувати вікові інтереси малюків; сприяти вдосконаленню ігрової діяльності та відповідати зоні найближчого розвитку дитини; забезпечувати збагачення обсягу знань і можливостей. Спеціально підібрані ігри, книги, ситуації в ігровому куточку допомагають дошкільнику розуміти почуття інших, співпереживати їм

Водночас свобода вибору іграшок, матеріалів для творчості, можливість самостійно організувати свою діяльність сприяє розвитку самостійності та ініціативності, дає змогу виражати різноманітні почуття та емоції [4].

Правильна організація сюжетно-рольової гри у садку сприяє створенню щирої, доброзичливої атмосфери взаєморозуміння. Діти граються разом, а отже, й розподіляють обов'язки, приймають спільні рішення, обстоюють свою думку, здобувають свій перший досвід морального співіснування у суспільстві. Дошкільники охоче використовують ігрові правила при врегулюванні своїх взаємовідносин із ровесниками. Так природно формуються соціальні уявлення морального плану: вони відрізняють хороші і погані вчинки, мають виразні поняття про добро та зло, співчуття, толерантність.

Збагачуючи соціально-моральний досвід дитини у сюжетно-рольовій ігровій діяльності, педагог допомагає розв'язувати реальні проблемні ситуації взаємодії, підтримує, ініціює належні етичні дії та вчинки. Він може активізувати малюків, пропонуючи ігрові ситуації, імпровізовані (спонтанні) події та сюжети. Тоді малюки мають змогу самостійно діяти,

врегулювати суперечки чи повсякденні справи, здійснювати відповідальний моральний вибір. Дії вихователя мають бути стимулювальними, спрямовувальними, за потреби містити підказки, підтримку, особливо коли, дитина вперше «відкриває» для себе якийсь моральний спосіб розв'язання проблеми [7]. Через пояснення, тлумачення, вказівки, зауваження, поради, усмішки, схвалення і заохочення вихователь підтримує її, виховує в ній найкращі моральні якості, додає віри у свої сили.

Отже, сюжетно-рольові ігри – один з найефективніших інструментів формування моральних якостей у дітей дошкільного віку. Через залучення до них дитина пізнає світ, вчиться взаємодіяти з іншими людьми, засвоює етичні норми та правила поведінки. Зокрема, становлення дружніх взаємин між малюками великою мірою визначається рівнем розвитку їхньої ігрової діяльності. Так зароджуються перші моральні уявлення про соціальну поведінку, особливості спілкування між людьми, простежуються перші симпатії.

На нашу думку, з метою морального виховання, а також формування дружніх взаємин між дошкільниками, важливо звертати увагу на організацію сюжетно-рольових ігор в умовах ЗДО, дотримуватися гуманістичних та демократичних принципів взаємодії. Спостерігаючи за ходом гри та виконанням ролей, вихователь може орієнтувати дітей на реалізацію позитивних міжособистісних взаємин, акцентуючи на моральній сутності стосунків персонажів гри, їхній взаємній прихильності, товариськості, близькості та ін. Дошкільний педагог організовує предметно-розвивальне середовище, в якому діти мають змогу проявляти свої етичні якості та цінності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волощенко Н., Корнійчук А. Роль сюжетно-рольової гри у формуванні моральних норм поведінки дітей старшого дошкільного віку. *Освітній дискурс. Гуманітарні науки*. 2019. Вип. 13. С. 68 – 78.
2. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості. Київ : Освіта, 1998. 237 с.
3. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкільця : у 3-х частинах : навчальний посібник Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. Ч. 2. 360 с.
4. Лохвицька Л. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 128 с.
5. Моральне виховання у грі. URL : [https : // naurok.com.ua/moralne-vihovannya-u-gri-informaciya-131264.html](https://naurok.com.ua/moralne-vihovannya-u-gri-informaciya-131264.html).
6. Пантюк Т., Пантюк М. Організація ігрової діяльності у дошкільному віці : навчальний посібник. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. 145 с.
7. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 456 с.
8. Семениченко М. Виховання дружніх стосунків у дітей середнього дошкільного віку в ігровій діяльності URL : <https://klasnaocinka.com.ua/uk/article/vikhovannya-druzhnikh-stosunkiv-u-starshikh-doshki.html>.